תנ״ך · ראשונים · אברבנאל · נביאים

אברבנאל על חבקוק

רבנו יצחק אברבנאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אברבנאל על חבקוק

רבנו יצחק אברבנאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אברבנאל-על-חבקוק/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פסוק א 4
פסוק ב 7
פסוק ג 7
פסוק ד 8
פסוק ה 9
פסוק ו 9
פסוק ח 10
פסוק ט 10
פסוק י 10
פסוק יא 11
פסוק יב 11
פסוק יד 11
פרק ב 12
פסוק א 12
פסוק ב 12
פסוק ג 12
פסוק ד 15
פסוק ה 16
פסוק ט 17
פסוק יב 18
פסוק יג 18
פסוק טו 19
פסוק טז 19
פסוק יח 19
פסוק כ 20
פרק ג 20
פסוק א 20
פסוק ב 20
פסוק ג 21
פסוק ד 21
פסוק ה 22
פסוק ו 22
פסוק ז 23
פסוק ח 23
פסוק ט 23
פסוק י 23
פסוק יא 23
פסוק טו 24
פסוק יז 25
פסוק יח 25
פסוק יט 26

פרק א

פסוק א

ספר חבקוק והוא נבואה אחת מדובקת מתחילת הספר עד סופו: ויש בה ט' פרשיות. הא' המשא אשר חזה: הב' על משמרתי אעמודה: הג' הוי בוצע בצע: הד' הוי בונה עיר בדמים: הה' הוי משקה רעהו: הששית מה הועיל פסל: השביעית הוי אומר לעץ: השמינית תפלה לחבקוק: התשיעית הבנהרים חרה ה': וראיתי לשאול בה ששת השאלות:

השאלה הראשונה מה ראה חבקוק להתרעם מה שיעשה נבוכד נצר בירושלים הלא ידע אם לא שמע כי בחטאת ישראל ויהודה בא חורבנה והנביאים ניבאו על זה בשווקים וברחובות ואיך אם כן חשב שהיה ישראל צדיק ושהיה עוות הדין חורבנו כמו שאמר כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל ואיך קרא את ישראל צדיק עם כל רשעותו ואם הוא היה בדור מנשה כמו שאמרו חז"ל איך חשבו לצדיק, והנה ירמיהו אמר בפירוש בספור החורבן (מלכים ב' כד, ג) אך על פי ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאת מנשה בכל אשר עשה וגם דם הנקי אשר שפך וימלא ירושלם דם ולא אבה ה' לסלוח ואיך לא ידע זה נביא ה' ועומד בסודו, כל שכן שחבקוק עצמו אמר ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו והנה אם כן הודה שהיה נבוכדנצר שבט אפו של הקדוש ברוך הוא בחטאת יהודה וזה היה מספיק לו בתשובת תלונתו:

השאלה השנית למה לא השיבו השם על תוכחתו סבת החורבן ורעת ישראל והיה לו לומר חטא ישראל וילכו ויעבדו אלקים אחרים וישפכו דם נקי וגלוי עריות ושאר הרעות אשר עשו שבעבורם נתחייבו בחרבן ובגלות, והנה משה אדונינו על שאלת על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת השיב בביאור הסבה באומרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם וילכו וגו' ויחר אף ה' בארץ ההיא וגומר ויתשם ה' מעל אדמתם וגומר ולמה לא השיב השם כזה לחבקוק ובפרט בהיות הדבר מבואר בעצמו ונכון הדבר מעם האלקים, גם יקשה אם שאל על גאולת בבל למה לא הודיעו השם שלשבעים שנה יפקוד אותם כמו שאמר לירמיהו:

השאלה השלישית באומרו עד אנה ה' שועתי, וזה כי מאמר עד אנה לא יבוא כ"א על העתיד כמו עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי עד אנה ה' תשכחני נצח עד אנה תסתיר פניך ממני עד אנה אשית עצות בנפשי עד אנה ירום אויבי עלי ואיך יסכים א"כ עם מאמר עד אנה ה' מלת שועתי שהוא מהעבר:

השאלה הרביעית באומרו כתוב חזון ובאר על הלוחות למען ירוץ קורא בו כי עוד חזון למועד, כי אם היה כי עוד חזון למועד נאמר על פקודת בבל לע' שנה כדברי המפרשים

יקשה עליהם מאד מה שאמרתי רוצה לומר למה לא ביאר לו המועד ההוא שהוא לשבעים שנה כמו שביארו לירמיהו ואמר כתב חזון ובאר על הלוחות ולא אמר לו כלום מעיקר הדבר ואיה אם כן הביאור שיעדו בו, ועוד מה יהיה ענין אומרו כי עוד חזון אחרי שכבר אמר כי עוד חזון שמפשט זה הכתוב יראה שהיו שני חזיונות ולכן אמר בראשון כתב חזון ועל השני אמר כי עוד חזון:

השאלה החמישית באומרו אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר, כי המאמר הזה קשה בפירושו מאד לפי שאם אמת היה הדבר שאמרו על גלות בבל שהיה לע' שנה איך יאמר עליו אם יתמהמה חכה לו כי באמת לא יתמהמה אבל מהרה חושה יבא עתו, ואם לפי שהמאמר הזה קשיא רישיה אסיפיה לפי שבאומרו אם יתמהמה חכה לו יורה שתתעכב ביאתו מאד ובאומרו כי בא יבוא לא יאמר מורה בהפך שלא יאחר ולא יתמהמה אבל יבוא במהרה ואם כן ראשו סותר לסופו:

השאלה הששית באומרו הנה עופלה לא ישרה נפשו וצדיק באמונתו יחיה, שלא ידענו על מי אמר הנה עופלה ומה ענין עופלה כי אם נפרשהו מלשון זדון כמו ויעפילו לעלות אל ראש ההר (במדבר יד, מד) יקשה איך נקראת כן בת ציון בדברי מיכה שאמר (מיכה ד, ח) ואתה מגדל עדר עופל בת ציון, ואם נפרשהו על החוזק יקשה אומרו לא ישרה נפשו בו וגם סוף הפסוק לא יסכים אליו שאמר וצדיק באמונתו יחיה:

והנני מפרש הכתובים באופן יותרו השאלות כולן:

הכוונה הכוללת בנבואה הזאת היא אצלי להודיע התרעומת שעשה חבקוק הנביא לפני השם יתברך מפני הצלחת נבוכד נצר מלך בבל שהיה מצליח במלחמותיו שעשה בירושלם ובארץ יהודה ובשאר המלכיות הרבות שהיה כובש כרצונו, כי כאשר הראהו השם בנבואתו כל מה שהיה עתיד לעשות נבוכד נאצר להחריב גוים לכבוש ממלכות התרעם הנביא על ההצלחה ההיא שהיה השם יתברך נותן לאותו רשע ולעמו בהיותו מיחס נצחונותיו והצלחותיו לכח אלוהו ובל יראה גאות ה' וכאילו עזב ה' את הארץ ואינו משגיח עליה ולכן כל מאן דאלים גבר ואין דין ואין דיין, ועל זה השיבו כשם שנבוכד נצר קרוב יומו לבוא ופתע יקומו עליו הפרסיים שיחריבו ביתו ומלכותו וזרעו וידע עם זה שאז יהיה עת הפקודה לישראל לפי שפקודת גלות בבל היתה סמוכה למפלתו, ואגב גרירא הודיעו עוד לדעתו שלא יהיה אז קץ הימים ואחרית הזעם כולו כי אם אחרי כן ימים רבים לפי שילכו בגלות אחרת ולקץ הימים יגאל השם יתברך את עמו, וכמו שיתבאר כל זה בפסוקים:

המשא אשר חזה וגומר עד כי הנני מקים את הכשדים: הנביא הזה חבקוק לא ידענו דורו ולא משפחתו ולבד מצאנו בסדר עולם שניבא בימי מנשה, האמנם יוסף בן גוריון בספרו הנס אשר נעשה לדניאל כשהשליכו אותו בבור האריות שביום ההוא עת אשר הורד דניאל אל בור האריות חבקוק הנביא היה בארץ יהודה בא מקצירו לפנות ערב עת בא השמש ויכרה כרה לקוצרים והוא נושא את ארוחתם בידו לפניהם לאכול, והנה דבר ה' אליו לאמר הולך את הארוחה הזאת אל עבדי דניאל בארץ כשדים אל בור האריות אשר הורידוהו שם ויאמר אהה אלהי ומי יוליכני שמה ורחוק ממני הדרך והנה מלאך נשאו בציצת ראשו והארוחה בידו ויניחהו אל תוך הבור אל דניאל ויאכל וישת עמו וישאהו המלאך וישיבהו אל מקומו אשר נשאו משם בטרם כלו הקוצרים לאכול. אבל זה הוא קשה מאד להאמינו כפשוטו כ"א חבקוק היה בימי מנשה שמלך יותר מתשעים שנה קודם מלכות נבוכד נצר ודניאל הושלך לבור אחר שנשלמו שבעים שנה למלכות נבוכדנצר איך יתכן שהיה כל כך, כל שכן שבספר דניאל אשר שם סופר הנס כפי מה שהיה לא נזכר דבר מזה בהיותו נס יותר עצום משל האריות, גם שיהיה הנס העצום ההוא מבלי צורך רב וכן לא יעשה. סוף דבר שאנחנו לא נסמוך כ"א על מה שזכר הכתוב או העידו חז"ל לא בספרי הספורים כשיהיו רוחקים מן ההיקש. ונחזור לענין חבקוק ונאמר שחז"ל (ב"ר נג, ב ד"ר י, ג) אמרו שהוא בן השונמית שהחיה אלישע הנביא כמו שיונה היה בן הצרפתית שהחיה אליהו כי שניהם ניבאו מכח השפעת רבותיהם, ומפני שאמר אלישע לאמו ביעדה על זה הבן למועד הזה כעת חיה את חובקת בן (מ"ב ד, טז) נקרא חבקוק, וכבר בארתי בהקדמת זה הספר שמשא כפי דעת המפרשים נאמר לפי שהיו נושאים אותו התודעות מהשם יתברך וכן ת"י מטול נבואתא, וכתב רש"י מה שנשא וקבל ברוח הקדש, וביארתי שם שמאשר לא מצינו הלשון הזה משא בכל הנביאים ובקבוץ נבואותיהם הרבות כי אם על נבואה יחידה שנאמרה על אומה או איש מה כמו משא צור משא מצרים ומשא נינוה ידענו ששם משא יוחד לבדו למה שגזר השם שישא איש אחד או אומה מיוחדת מהעונש והרעה, ובעבור שחבקוק ניבא הנבואה הזאת על חרבן מלכות בבל באותו דרך שנחום ניבא על חרבן מלכות אשור לכן נאמר לשון משא.

האמנם ראוי שנדע שלא היתה תרעומת ותלונת חבקוק בכאן על חרבן יהודה וירושלם כי יודע היה שבפשעים היו ראוים לכך וכמ"ש ה' למשפט שמתו, אבל היתה תרעומתו על הצלחת נבוכד נצר בכל המלכיות שהיה כובש שהוא לרשעתו לא היה ראוי לכל כך מההצלחה והממשלה, הנה לא היה א"כ תלונתו בצדיק ורע לו בחושבו שהיה ישראל

צדיק בדינו אבל היתה ברשע וטוב לו שהיה נבוכדנצר רשע מחלל כבוד אלקים ואיך יצליח, ומפני זה לא השיבו הקדוש ברוך הוא ברשעת ישראל ובספור פשעיהם לפי שלא היה דרושו בזה אבל הודיעו מפלת נבוכדנצר תשובת מה שהקשה מרשע וטוב לו. וכבר זכרו אחרוני המחברים שאין שתי התלונות מצדיק ורע לו רשע וטוב לו שוות בענינם כי תלונת רשע וטוב לו קשה מאד בראות כל אדם רשעת הרשע ועובד עבודה זרה שיגעו אליו טובות והצלחות ובפרט נצחון וממשלה על היותר טובים ממנו שבהכרח יאמרו בני אדם מדוע דרך רשעים צלחה, ועל זה אמר איוב (איוב ט, כב) אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג ארץ נתנה ביד רשע כלומר שהוא המושל על כל הארץ וגם על הנקיים, אבל תלונת צדיק ורע לו אינה כל כך קשה לפי שתמיד יחשוב כל אדם שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואולי חטא זה בסתר ונפרעים ממנו בגלוי, ולכן אמרו (אבות פ"ד מט"ו) באמת אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מייסורי הצדיקים שבאומרם ואף לא רצו שאף בצדיקים שאין בהם תלונה כל כך לא נדע ענינם. ומפני זה כולו היתה תרעומת חבקוק על הצלחת נבוכד נצר הרשע שמלך בכפה ומשל על כל ממלכות הארץ וגם עיר ה' ומקדשו נפל בידו ואם חטא חטאה ירושלם היה ראוי שתהיה הפוכה כמו רגע כהמפכת סדום לא שימשול בם נבוכד נצר שהיה יותר רשע מהם. ועם מה שביארתי בזה הותרה השאלה הראשונה והב' שהעירותי בנבואה הזאת:

פסוק ב

ונבא לפרש הכתובים מסכימים על זאת הכונה:

עד אנה ה' שועתי ולא תשמע אין הכוונה בשועתי אשוע ושאמר כאן עבר במקום עתיד כדברי המפרשים, אבל הכתוב מסורס כאלו אמר עד אנה ה' אצעק אליך חמס ר"ל החמס אשר עושה המעוול והחומס הזה ולא תושיע עד אנה אצעק כיון ששועתי ולא תשמע עד כה כי למה יפציר האדם במעשה מה אם כבר נסה פעמים רבות לעשותו ולא הועיל ולכן אמר עד אנה ה' כיון ששועתי כל הזמן שעבר אצעק עוד אליך חמס כיון שלא תושיע ולא תועיל צעקתי והותרה בזה השאלה השלישית:

פסוק ג

ואומרו למה תראני און פירש רש"י און בזה וחמס ועמל זה אתה מביט ואינך עוזר, ויהי ריב ומדון ישא וזה הרשע הנושא ריב ומדון מתקיים ומצליח ישא לשון נשיאות. והרב רבי אברהם בן עזרא פירש שמלת למה תשמש שתי פעמים ואון כמו ואני תפלה רוצה לומר למה תראני איש און ולמה עמל תביט בי איך יוכל איש לעשות און ועמל במקום

ממשלתך. ולי נראה שאון ועמל נאמר על הפשעים והעונות כמו לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל (במדבר כג, כא) ועניני בכאן שהקדוש ברוך הוא הראה לנביא האון והעמל שהיו ישראל עושים כמו שזכר יחזקאל שהראה לו הקדוש ברוך הוא העבודה זרה שהיו עושים בני יהודה, וכן אמר חבקוק שהראהו השם האון והעמל שהיו עושים ושהראהו גם כן השוד והחמס העתיד לבא עליהם, והיה הנביא מתרעם על זה רוצה לומר למה יראהו הקדוש ברוך כל הרעות ההן כאילו כל נבואתו אינה כי אם להרע וזהו אומרו למה תראני און שישראל עושין והעמל אשר אתה תביט ורואה בהם ותראני גם כן השוד והחמס העתיד לבא על ירושלם כאלו הוא לנגדי באופן שתהיה נבואתי ומשאי כולה לריב ומדון לחורבן ולגלות וזהו ויהי ריב ומדון ישא כי ישא הוא מלשון משא ונבואה כאלו אמר והייתי אני איש מתנבא ריב ומדון, ואם תקשה עליך מלת ויהי ומלת ישא שהוא לנסתר יהיה ענין הכתוב למה תראני האון והעמל אשר תביט להיות ושוד וחמס לנגדי רוצה לומר כאלו הוא לנגד עיני והיה ראוי שאיש ריב ומדון ישא המשא הזה לא אני שאיני חפץ בה, ויהיה אם כן ויהי ריב כמו ואני תפלה כלומר ויהי איש ריב ומדון.

פסוק ד

ואומרו על כן תפוג תורה אינו חוזר למעלה כי אם למה שאחריו יאמר על כן תפוג התורה מידי לומדיה ולא יחזיק בה ולא יצא לנצח משפט ישר בין האנשים, והסבה בזה כולו היא לפי שהרשע מכתיר את הצדיק ועל כן יצא משפט מעוקל ומכתיר ענינו מקיץ וסיבב אותו להרע לו כענין כתרו את בנימין. ואפשר לפרש עוד שיש בכתוב שתי סבות לשני מסובבים כי הראשון הוא מ"ש ושוד וחמס לנגדי רומז על חרבן ירושלם וגלות יהודה ועליו אמר על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט כי בגלות העם תבטל התורה שביניהם ומשפטיה, אמנם בראותו עוד רע שני והוא שחורבנם יהיה ע"י נבוכדנצר הרשע כמ"ש כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא המשפט מעוקל ומעוות, כי על הראשון אמר לא יצא לנצח משפט לפי שיהיו בני אדם מסופקים בדבר אם הוא השגחיי אם לא אמנם בהיות הרשע מכתיר את הצדיק יאמרו בני אדם לית דין ולית דיין עזב את הארץ, והנה לא קרא הנביא את מלכות יהודה צדיק אבל אמר מכתיר את הצדיק כמתוכח המניח הנחה להקשות עליה כאומר כאשר ימצא הרשע שהוא מכתיר את הצדיקים בעולם אז יצא המשפט מעוקל בין האנשים לא שיקרא את יהודה צדיק, ואפשר לומר שאמר צדיק כפי המפרשים כנגד חסידי ישראל שהרגו הכשדים והגלו אותם, גם שמלכות יהודה בהתיחסה לנבוכדנצר היה יהודה צדיק בדינו באמונותיו ותורותיו ונבוכדנצר בהפך.

פסוק ה

וביאר על מה היתה תלונתו באומרו ראו בגוים והביטו והתמהמהו תמהו ר"ל הן אמת שתמיד היה בגוים שמתגברים אלו על אלו וכובשים אותם ומושלים בהם אבל כשתראו ותביטו במנהגו של עולם ובספורי הגוים תתמהו מאד לפי פעל נבוכדנצר אשר נעשה בימיכם הוא כ"כ זר ויוצא מהטבע שאדם אחד אשר לא מזרע המלוכה הוא יקום מעצמו ויכבוש את כל הארץ וימלוך בכפה ואין מוחה בידו שתהיה האמנתו דבר קשה לשומעים, ולכן אמר כנגד ישראל הביטו זה והתמהמהו תמהו וידעתי שלא תאמינו בו אע"פ שיסופר לכם ואמר זה לפי שהנבואה הזאת היתה קודם חרבן ירושלם וחשב הנביא שבני דורו ברשעתם לא יאמינו בה כשיספר ענינה אליהם:

פסוק ו

כי הנני מקים את הכשדים וגומר עד על משמרתי אעמודה: אמרו המפרשים שהנביא אמר בשם האל יתברך הנני מקים את הכשדים, והוא בלתי מתישב אצלי לפי שכל התוכחה הזאת אמרה הנביא כמדבר בשם עצמו אין בה דברים בשם האל, ולכן יראה שהנביא על עצמו אמר כי הנני מקים את הכשדים כי לפי שהוא בנבואתו זאת היה מיעד במעלתם וממשלתם על כל הארץ ייחס הקמתם ומעלתם לעצמו המיעד עליה, וקרא אותם גוי מר ונמהר להגיד שאין בו תכונה טובה מחסד ורחמים כי הוא מר כלענה במעשיו, וגם כן אין בו ישוב השכל ולא דעת ולא תבונה בו ועל זה אמר והנמהר כי הוא גוי מהיר בפעולותיו מבלי מחשבה טובה ויהיה מזדון לבו ללכת למרחבי ארץ בדרך רחוק לרשת משכנות לא לו (ז) ולקחת ולכבוש ארצות המלכים, והגוי הזה איום ונורא הוא מפיל יראתו על כל יראיו, ואומרו ממנו משפטו ושאתו יצא אפשר לפרשו על גוי הכשדים שלא יקראוהו עמים וממלכות אחרות להמליכו עליהם אבל מעצמו יצא אותו משפט ונשיאות מעלה אשר לקח כרצונו. ואפשר לפרש מלת ממנו על הקדוש ברוך הוא שזכר למעלה עד אנה ה' יאמר ממנו יתברך משפטו ושאתו ומעלתו של מלך בבל יצא כי הוא יתברך מינהו לכבוש ממלכות ולהחריבם והוא לא כן יחשוב ולבבו לא כן ידמה, וחכמים ז"ל דרשו במכילתא (בשלח שירתא פ"ב פ"ו) דרשות רבות על איום ונורא הוא ומכללם אמרו איום ונורא הוא זה נבוכדנצר דכתיב ביה (ישעיה יד, יג) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממנו משפטו ושאתו יצא זה אויל מרדך בנו שצוה להוציאו מקברו וגרר את עצמותיו מהקבר לראות אם היה מת, עשו בדרש משפטו המשפט שנעשה בו ושאתו על שנשאוהו מקברו וגם הוא פשט נכון בכתוב.

פסוק ח
וזכר הנביא מגבורת הגוי הזה וקלו מנמרים סוסיו שיהיו סוסי הכשדים קלים כנמרים, והכשדים עצמם חדו מזאבי ערב שיצאו לטרוף ולא יטרפו עד הערב שהם בתאוה רבה לטרוף מפני הרעב שלהם וכל זה אמר באיכותם, ואמנם ברבויים וכמותם אמר ופשו פרשיו ר"ל ירבו פרשיו מאד, והראב"ע פי' ופשו והתפשטו ואמר שעם היות שפרשיו מרחוק יבאו הנה לא יגעו ולא ייעפו בדרך אבל יעופו כמו הנשר שהוא חש וממהר לאכול:

פסוק ט
כלו לחמס יבא ר"ל הגוי הזה כלו ר"ל כשרים כעבדים כולם באים לחמס כלומר לשלול שלל ולבוז בז אין בהם שרים שילחמו בעבור הכבוד ולא יחושו לבזה כמו שהיו ברומיים כי אלה כולם באים לחמוס, ואמנם אומרו מגמת פניהם קדימה נתקשה על המפרשים לפי שהכשדים בבואם על ירושלים כלפי מערב הם באים כי בבל מזרחית היא לא"י ולכן פרש"י מגמת מלשון יגמא ארץ רץ במרוצה לשעה קלה כברת ארץ כאלו גמע ושתה הארץ לפניו, וכן הם מגמת פניהם קדימה שאיפת פניהם דומים לרוח קדים העזה שברוחות כן ת"י, והראב"ע פירשו קרוב לזה שאמר שחסר כף מגמת פניהם כקדימה. ויותר נ"ל לפרש שגוי הכשדיים היה מגמת ונוכח פניהם לשלול שלל תמיד ולבוז בז ולשוב מיד לארצם שהיא לצד קדימה עם השלל אשר ישללו, ואמר זה לפי שהגוים הצרים על עיר אחת כשתהיה מגמת פניהם לשבת ולדור בה לא ישחיתוה ולא יחריבוה אבל כאשר יכוננו לשוב מיד לארצם לא יחמלו על הארץ, ולכן אמר שהכשדים יהיה מגמת פניהם לשוב קדימה אל ארצם לפי שבעבור זה שמו את ירושלם לעיים שרפוה באש והחריבוה.

פסוק י
ואחרי שזכר תארי הכשדים זכר תארי נבוכד נאצר מלכם באומרו והוא במלכים יתקלס ר"ל שכל כבודו וקלוסו הוא בהכנע מלכים לחרפן ולגדפם, וכן רוזנים משחק שהיותו הורג ומגלה הרוזנים היה אליו שמחה ושחוק גדול, הוא לכל מבצר עם היותה עיר בצורה וראשה בשמים ישחק כי יהיה נקל בעיניו לכובשה, ויצבור עפר וילכדה ר"ל שבבואו אל עיר היה מצוה לכל עמו לצבור ולאסוף עפר רב לעשות חומה גבוה עליה כדי להלחם בה ובזה היה נקל אצלו לכובשה. והראב"ע פי' ויצבור עפר וילכדה שהוא דבור המשלי כאלו הוא צבר עפר הארץ למלוך עליה.

פסוק יא

וזכר שנבוכדנצר בראותו הצלחותיו היה מתגאה וחלף רוח ממה שהיה כמו שנאמר בשאול (ש"א י, ו) ונהפכת לאיש אחר מפני שההמלכה לאדם שלא היה מקוה אותה יחליף את רוחו ותכונותיו, כן אמר שזה הרשע אז חלף רוחו כי בראות עצמו בכל כך ממשלה כאלו נעשה אדם אחר ויעבר חקו, ומלבד זה היה אשם לפי שהיה מיחס זה כח לאלוהו ונצחונו וגבורותיו והצלחתו היה מיחס אותם לאלקיו ולא היה עולה על רוחו שמאת הש"י היתה הסיבה לכל הצלחותיו.

פסוק יב

והנה אמר הנביא ע"ז הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות כלומר אין אני מתרעם ע"ז מפני פחדי מנבוכדנצר שיעשה כלה נחרצת בעמי כי ידעתי שאתה הוא ה' אלקי מקדם אלקי אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומקדם קדמה שמרת אותם מאויביהם וכן תשמור אותנו ותרחם עלינו באופן שלא נמות, כ"ש שאתה ה' למשפט שמתו את נבוכדנצר ואתה צור עולמים להוכיח בו עמך יסדתו והמשפט והתוכחת אינו ככליה הגמורה, (יג) אבל היתה תרעומתי ותלונתי לפי שאתה טהור עינים מראות ברע ר"ל שלא אל חפץ רשע אתה ואין הרע מטבעך, והבט אל עמל מבואר הוא שלא תוכל לפי שהוא דבר סותר אל שלמותך, והיה ראוי מפני זה שכפי רשעת הכשדים ונבוכדנצר מלכם תחריבם ותחרימם ולא תתן להם הצלחה על שאר האומות אשר כבש ולמה אם כן תביט בבוגדים שהם הרשעים האלה ומסביר להם פנים ואיך תחריש בבלע רשע נבוכדנצר את ירושלם ומלכות יהודה שאף על פי שהוא חוטא אין ספק שהוא צדיק ממנו וכמו שאמרו במסכת ברכות (דף ז, ב) צדיק ממנו הוא בולע צדיק גמור אינו בולע.

פסוק יד

ואם תאמר שאין זה מאתך בעצם כי אם הסתרת פניך זו קשה מן הראשונה שתעשה האדם כדגי הים שהם נעזבים למקרה (טו) וכל מי שרוצה ליטול מהם יבא ויטול וזהו אומרו כולו בחכה העלה ר"ל נבוכדנצר הוא כמו הצייד הגדול שבחכה שלו כל הדגים יעלה מן הים וגם לא לא' וא' מן הדגים יקח בפרט אבל לכולם בהתחספות' יגורהו בחרמו ר"ל יקבצהו ברשתו ויאספהו במכמרתו שהוא גם כן מין רשת על כן ישמח ויגיל בהצלחתו, (טז) ובעבור זה יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו בחשבו שאין הצלחתו מאתך כי אם שבהמה ר"ל בחרמו ומכמרתו היה שמן חלקו כאלו בכוחו הגיע לכל זה, (יז) וגם ימשך מזה שלהיותו מצליח בצידתו לא יחדל ממנה והוא אומרו העל כן יריק חרמו

והוא בתמיה ר"ל האם בהיוחת הדבר כן יריק חרמו לא באמת כי הוא תמיד להרוג גוים לא יחמול ולא יריק אם כן חרמו כיון שבכל אשר יפנה יצליח כרצונו:

פרק ב

פסוק א

על משמרתי אעמודה וגו' עד הנה עופלה לא ישרה וגו'. חז"ל בשוח"ט (תה' פ"ז) אמרו על משמרתי אעמודה ואתיצבה על מצור מהו מצור שהצר לו צורה ואמר איני זז מכאן עד שישיבני שנאמר ואצפה לראות מה ידבר בי וגו'. והראב"ע כ' הטעם בשומר חלקו באשמורות הלילה שהוא נעור ויפתח עיניו לראות שהשומרים מחלקים את הלילה למשמרות וכ"א שומרת משמרתו. ויותר נכון אצלי לפרש שהיו הנביאים מכינים נפשם לנבואה ונפרשים מהדברים הגשמיים המעכבים את הדבקות והיו משוטטים מחשבותיהם באותה דבר שהיו חפצים לדעתו ואז היתה מגעת אליהם הנבואה באותם הדברים בפרטיותם מהצד שהיו מתנודדים ושוטטים מחשבותיהם בהם, וז"ש כאן על משמרתי אעמודה רוצה לומר על אותה משמרת ופרישות והכנה והתבודדות שהיה לי בעת הנבואה עמדתי עליה ולא זזתי ממנה ואתיצבה על מצור ר"ל שהיתה מחשבתו משוטטת תמיד ומעיינת ומחשבת בענין מצור ירושלם העתיד לבוא והיה מצפה לראות מה ידבר בו השם יתברך ברוח נבואתו באופן שידע מה ישיב על תוכחתו לשואלים ממנו איה אלהי המשפט ולכן אמר ומה אשיב כלומר ומה אשיב אני על תוכחתי כשיעשו אותה לי בני אדם.

פסוק ב

וסיפר שענהו השם כתב חזון ובאר על הלחות למען ירוץ קורא בו וזה בלא ספק על מפלת נבוכד נצר אמרו, רוצה לומר כתוב החזון והנבואה אשר אדבר אותך במפלת מלכות בבל וזרע נבוכד נצר ויהיה כתיבה ומאמרים מבוארים שלא יצטרכו אל פירושם למען ירוץ קורא בו ומבלי עומק העיון יבינהו.

פסוק ג

ואמנם אומרו אחר כך כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב וגומר פרש"י והחזון אשר תכתוב הוא כי עוד חזון למועד שעוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישראל משם ויפח לקץ ודבור יאמר לו על הקץ של בבל לפי מלאת לבבל שבעים שנה ולא יכזב, אם יתמהמה לבוא שיאריך לכם אותו מועד חכה לו כי בא יבא ולא יאחר אחר השבעים כלום. ויש עוד לפרש אם יתמהמה הנביא

לבוא והוא היה ירמיהו. וי"ת כתיבא נביאתא ומפרשא על ספרא דאוריתא תרגם כתוב בחולם כמו כתוב בשורק כבר נרמז בתורה (ויקרא כו, לד) אז תרצה הארץ את שבתותיה שבעים שמטות שקלקלו וכנגדן כלו שבעים שנה ע"כ לשון הרב. והראב"ע כתב על הלוחות שהנערים קוראים בהם כי עוד חזון עוד יקום זה החזון למועד שגזר השם ויפח ואשר ידבר לקץ לא יכזב כמו כל צורריו יפיח בהם (תהלים י, ה) וטעם זה הקץ קץ מפלת כשדים, והיו אם כן דברי החכם אלה קרובים לפירוש רש"י. והרד"ק פירש שכתוב חזון הוא על ספר ושענינו שיכתוב החזון בספר ברמיזות למען יעמוד ימים רבים ושמלבד זה יבאר על הלוחות שעל הלוחות שהיו בידיהם יבארהו אבל לא בספר כי בו יכתוב ברמיזות ושהוא על דרך מה שאמר לישעיה (ישעיה ל, ח) כתבה על לוח אותם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון, ודבריו אלה דמיון רוח הם כי בכתוב הזה לא נזכר ספר כי אם לוחות ולא נזכר ברמיזות כי אם בביאור והספר והלוח בכאן אחד הוא אם לא כפי מנהג הארצות לכתוב. ואתה המעיין רואה אם כן שהמפרשים כולם פירשו החזון הזה כולו אחד ועל פקידת בבל, ואין דעתי סובלת זה מטענות. ראשונה מאומרו כתוב חזון ואמר כי עוד חזון למועד ופשט הכתוב מורה ששני חזיונות נזכרו לא אחד. ושנית שאיך יאמר על גלות בבל אם יתמהמה חכה לו והנה הם נפקדו אחרי מ"ט שנה לחרבן ירושלם עד רשות מלך פרס לאמר מי בכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל ומה ההתמהמהות והעיכוב אשר ראה בגלות הזה. ושלישית שאיך יקרא לפקידת בבל קץ והנה לא נקרא קץ כי אם לתכלית הגליות וקצם והיא קץ הימים וקץ הפלאות ואחרית הזעם אבל ענין בבל לא נקרא קץ כי אם פקידה אמצעית בין הגלות והגאולה. ורביעית שהנה מצאנו לחכמינו הקדושים ז"ל שדרשו זה הפסוק על הגאולה העתידה לא על פקידת בבל, אמרו בפרק חלק (סנהדרין צז, ב) תניא רבי נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד תהום כי עוד חזון למועד ויפח לקץ לא יכזב לא כרבותינו שהיו אומרים עד עידן עדנין ופלג עידן ולא כרבי שמלאי שהיה דורש ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ, ו) ולא כרבי עקיבא שהיה דורש עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ (חגי ב, ו) מלכות ראשונה שבעים שנה שנייה נ"ב שנה ומלכות כוזיבא שתי שנים ומחצה, מאי יפח לקץ לא יכזב אמר רבי שמואל בר נחמני תיפח רוחן של מחשבי קיצין שהם אומרים כיון שהגיע קץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו שנאמר אם יתמהמה חכה לו כי בוא יבא ולא יאחר ע"כ. וגם כן דרשו בשוחר טוב (תהלים פ"ז) כתוב חזון ובאר על הלוחות אמר לו הקב"ה לחבקוק כשאמרתי בגלות ראשונה כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה (ירמיה כט, י) לא היו מאמינים ואומרים בנו בתים ושבו (שם ה) וכיון שנשלמו אותם שבעים שנה כתוב

(דברי הימים ב' לו, כג) כה אמר כורש מלך פרס, אף עכשיו כשיגיע הקץ אני גואלם וכן הוא אומר (ישעיה סג, ד) כי יום נקם בלבי, כששמע חבקוק נפל על פניו ואמר לפניו רבש"ע על תדין אותי מזיד אלא שוגג שנאמר (להלן ג, א) תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות. הנך רואה בעיניך שהאנשים האלה שלמים הם הבינו שהיה בפסוקים האלה רמז אל גאולתנו העתידה.

ולכן נראה לי לפרש בפסוקים האלה שעם היות שחבקוק התרעם על הצלחת נבוכדנצר שהחריב בית ראשון הנה השם יתברך בתשובתו הודיעו והשפיע עליו שני חזיונות, הראשון לענין נבוכדנצר ומלכות בבל שבמהרה תהיה מפלתו ועם זה ישובו בני יהודה על אדמת קדש, ועל החזון הזה הראשון אמר כתוב חזון ובאר על הלוחות רוצה לומר כתוב ובאר החזון אשר אני דובר אליך לא לבד בספר אבל גם על הלוחות שהנערים מתלמדים לקראת בהם כדי שהחזון הזה יהיה מגולה ומפורסם ומבואר לכל ממפלת בבל ומלכה וזהו למען ירוץ קורא בו, ועוד הודיעו חזון שני שלא שאל עליו הנביא באומרו כי עוד חזון למועד כאלו אמר ודע לך עוד שאחרי אותו חזון ראשון ממפלת בבל ומפקידת בית שני עוד יש חזון אחר למפלת האומות ולגאולה אחרת והוא למועד קץ כי אותו חזון יפח וידבר לקץ הגלות ואחרית הזעם ולא יכזב ומה שידבר ממנו הוא שיהיה המשכות ארוך מאד עד אותו קץ, ולכן אם יתמהמה הקץ ההוא אתה ישראל חכה לו ולא תתיאש מהגאולה כי הנה עכ"פ אותו קץ ומועד בוא יבוא ולא יאחר, והנה בא יבא אמר על המועד שזכר כי יבא אותו מועד הקצוב לפניו ואז קץ האומות ומפלתם וקץ הגליות ואחרית הזעם לא יאחר כי בבוא אותו מועד במהרה תכלינה כל אלה והוא על דרך אני ה' בעתה אחישנה (ישעיה ס, כב) כי בהגיע עתה ומועדה לא תתאחר הפעולה ההיא אבל במהרה חוסה תצא לפעל. הנה אם כן לא היתה כל תשובת השם יתברך לנביא לבד על תלונתו מענין נבוכדנצר ומלכות הכשדים אבל הודיעו שני חזיונות הראשונה בתשובת מה ששאל ממפלת בבל והכרת זרעו של נבוכדנצר ופקידת בית שני וגם צוה לכתוב ולבאר על הלוחות למען ירוץ קורא בו והיה זה מפני שממהר האלקים לעשותו ואין הסתר במה שהיתה לימים מעטים, והחזון השני הוא מחרבן אחר יותר גדול ממנו לכלל האומות וקץ הגליות כולם ואחרית הזעם וזה לא צוה שיכתוב על הלוחות ולא שיבארהו למען ירוץ קורא בו לפי שהיה לזמן ארוך וכדי שלא יתיאשו ישראל מהגאולה. ואולי כיון השם להודיע לנביא שבגלות הארוך הזה בתחילתו יבא איש מתפאר שהוא משיח וגואל כי בזה תתעפל נפשו בזדון והצדיק ירא אלקים לא יאמין בדבריו ועל זה אמר אם יתמהמה קץ הגלות הזה חכה לו, והנה אמרתי זה רוצה לומר אם יתמהמה

חכה לפי שבא יבא לא יאחר מי שעופלה בזדון ולא ישרה נפשו בו רומז אל שהעפיל לעלות למדרגת נביא וגם משיח וגם אלוה אבל הצדיק באמונתו יחיה ולא יתפתה אליו, ויהיה לפי זה פסוק הנה עופלה מכלל החזון מגיד מהעתידות מה שיהיה בסוף בית שני בתחלת זה הגלות הארוך. ואפשר לומר עוד שעל שתי החזיונות האלה אמר אם יתמהמה וגומר כי על החזון השני שזכר באחרונה אמר מיד אם יתמהמה חכה לו לרמוז על אורך זמנו, ועל החזון הראשון מענין בבל אמר כי בא יבא לא יאחר כאומר הנה מועד החזון השני הזה ארוך מאד הוא ולכן אף שיתמהמה אל תתיאש וחכה לו על כל פנים אמנם החזון הראשון לא יתמהמה כמוהו כי הוא בוא יבוא ולא יתאחר בזה, וכבר יורה על אמתת מה שפירשתי בשני החזיונות האלה ושאומרו כתוב חזון הוא על פקידת בבל ואומרו כי עוד חזון הוא לעתיד לבוא, מאשר באותו מאמר שזכרתי מפרק חלק ודרשו חכמים ז"ל על קבוץ הגליות הפסוק השני כי עוד חזון למועד ולא דרשו עליו הפסוק הראשון כתב חזון ובאר על הלוחות לפי שהיה מבואר אצלם שהפסוק הראשון נאמר על ענין בבל בלבד והשני נאמר לעתיד לבא, והותרו עם מה שפירשתי בזה בכל אחד מהדרכים השאלה הרביעית והחמישית: ואחרי שהודיע הש"י לנביא בדרך כלל עניני שני החזיונות נתן לו בכל אחד מהם תוספת ביאור כי הנה על הראשון שצוהו שיכתוב אותו על הלוחות ויבאר אותו מענין מפלת בבל אמר:

פסוק ד

הנה עופלה לא ישרה נפשו בו וגומר עד הוי בונה עיר בדמים. והמפרשים פירשו הנה עופלה לא ישרה נפשו בו על נבוכדנצר וכמו שדרשו במדרש תנחומא (תרומה ד) זה נבוכדנצר שהמליך אותו הקב"ה על כל העולם ולא היה שמח בחלקו, וכן דרשו חז"ל וצדיק באמונתו יחיה על יכניה מלך יהודה. והראב"ע כתב שמלת לא שאמר לא ישרה מושך עצמו ואחר עמו יאמר הנה נבוכדנצר עופלה מתחזק ומתגאה בנפשו בחושבו שביתו יהיה נכון לעד עם היות שלא ישרה בו ואין בו מדה טובה ואיך זה והנה הצדיק באמונתו לא יחיה ולא ינצל מידו ואיך יחשוב הוא שינצל ונפשו עופלה ולא תבוא לנפילה והוא פירוש בלתי מתישב. ולי נראה שהפסוק הזה לא נאמר על נבוכדנצר כי אם על תוכחת הנביא ותרעומתו ועפלה הוא כמו אפלה כי אותיות החא"ע כבר ידעת שהם מתחלפות, ורוצה לומר הנה האדם כשיסמך על דעתו ומחשבותיו תהיה תמיד נפשו עופלה אפלה וחשכה ולא ישרה בו כי תמיד תשב בספקות ומבוכות מחשבותיהם, אמנם הצדיק והוא המאמין שכל דרכי ה' משפט ואין עול והוא מצדיק את דינו באמונתו יחיה מבלי ספקות וחקירות עיוניות, ואמר זה כנגד חבקוק שרצה להתוכח עם השם

יתברך בטענות עיוניות בענין רשע וטוב לו ולכן אמר לו הספיקות האלה הם כולם דרך חשכה לא ראו אור כי הנה עופלה ואפלה הנפש אשר לא ישרה באדם אבל יש בה ספקות שהם מפני הנטיה מהיושר אמנם הצדיק לא יעשה כן ולא יהרהר אחר מדת בוראו אבל באמונתו יחיה באומרו תמיד הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט (דברים לב, ד) וכבר אמרו בשוחר טוב (תהלים פ"ז) שהוכיח הקדוש ברוך הוא לחבקוק על תרעומתו, ושאמר לו הקב"ה (ישעיה מה, ט) הוי רב את יוצרו וחרש את חרשי אדמה הסכימו למה שפירשתי בפסוק הזה והותרה השאלה הששית:

פסוק ה

ובעבור שעיקר תלונת חבקוק היה בהצלחת נבוכדנצר לא על חורבן ירושלם וגלות יהודה כמו שזכרתי לכן לא הודיעו הש"י מתי תהיה פקידת בבל כמו שעשה לירמיהו לפי שלא שאל על זה, האמנם הודיעו מפלת בבל והשחתת בית נבוכדנצר וזרעו כי על זה היתה תלונתו כולה, ומפני שהיה נבוכדנצר רודף אחרי היין ומשתכר פעמים הרבה והיה עם זה בוגד ובלתי עומד בדבורו לכן קראו יין ובוגד ואמר ואף כי היין בוגד ר"ל כי איש היין הבוגד הזה הוא עתה גבר יהיר ולא ינוה שלא יתישב בדבר ולא יתבונן במה שיעשה גם כי לא ינוח בנוה כי כל חפצו ללכת להשחית, והאיש הזה הרחיב כשאול נפשו לכבוש ממלכות והוא כמות ולא ישבע להשמיד ולהרוג גוים כאשר תעשה המות שלא ימלט ממנה איש ותראה שהכל נכנעים לפניו ויאסוף אליו כל הגוים ויקבוץ אליו כל העמים והממלכות להיות תחת ממשלתו, (ו) אל תחשוב שלא יבא יומו לקבל עונשו כי הלא אלה כולם עליו משל ישאו ומליצה שהחידות שלה יהיו לו ובעבורו ויאמר כל אחד עליו הוי המרבה לא לו ר"ל המרבה מלכיות וממשלות ולא יהיו לו ולזרעו ובזה רמז מה שהיה לו בחייו שנטרד מן האנשים והלך בשדה כחיתו יער, ועליו אמר עד מתי ומכביד עליו עבטיט רוצה לומר עד מתי תתמיד ממשלתו כי הנה הוא יהיה מכביד עליו עב טיט והוא הפוך על דרך כל רבים עמים כאלו אמר שיבוא זמן שהוא יכביד על עצמו טיט עב ויתפלש בעפר כפגר מובס ולא אמר זה באמת כי אם על הזמן שהלך בשדה לשלג ביום ולקרח בלילה כמשוגע וכבעל חי שיכביד על עצמו הטיט. ורש"י פירש ואף כי היין בוגד על בלשצר שבמשתה היין הביא כלי בית המקדש ושתה בהם לפיכך לא יעמוד במלכותו ולא יתקיים מדורו ונוהו, ופירש ומכביד עליו עבטיט משא עונות כבדים כעב של טיט והרב רבי דוד קמחי פירש בשם אביו הלא יחשוב נבוכדנצר כי סופו לקבר ומכביד עליו עבטיט שעל קברו יכביד עליו הטיט העב, (ז) ופירש הלא פתע יקומו נושכיך על התולעים שבהיותו בקבר יקומו ויקיצו לאכול בשרו. ואינו נכון

בעיני כי המות הטבעית אחת היא לכל כצדיק כרשע ורמה תכסה עליהם, ויותר נכון היה לפרש הלא פתע יקומו נושכיך ויקצו מזעזיך על אותם שהשליכוהו מקברו.
אבל פשט הכתוב על אמתתו מבואר והוא שאחרי שרמז לו מה שיקרהו בחייו זכר מה שיהיה על ביתו וזרעו אחרי מותו ממלכי מדי ופרס שיחריבו את כבודו, ועל זה אמר הלא פתע יקומו נושכיך ר"ל הנושכים את מלכותך ויקצו ויעורו מזעזיך רוצה לומר המזעזעים והמחריבים אותך והיית למשסות למו, והנה אמר על מדי ופרס המחריבים את מלכות בבל יקומו ויקצו לפי שהם קודם לזה היו נכנעים לבבל ונבוכדנצר וזרעו היו מושלים על אותם המלכים והם התעוררו בימי בלשצר למרוד במלכות נבוכדנצר ולבא להלחם עם זרעו היושב על כסאו ולכן אמר הלא פתע יקומו שוכניך ויקצו מזעזיך שיעורו לזה כאיש אשר יעור משנתו. והרב ר' אברהם בן עזרא כתב שבעבור שאמר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות על ההרוגים אשר הרג לכן בהתעוררות זרעם לנקום נקמתם אמר יקומו נושכיך ויקצו כאלו יקיצו ויעורו שוכני עפר להנקם ממנו, (ח) וזהו גם כן כי אתה שלות גוים רבים רוצה לומר אתה שללת עמים רבים גם כן יבאו עמים שישללוך, ואפשר לפרש שלות מגזרת לדבר אתו בשלי והענין אחד שבעבור שגזל ועשה שלי בגוים רבים היתה הגזרה האלקית שגם כן ישלו אותו כל יתר עמים, והסתכל אומרו ישלוך כל יתר עמים כי הנה ביאר בזה שלא יחריבו מלכות בבל אחת מהמלכויות שכבש נבוכדנצר כי אם יתר העמים פרס ומדי אשר לא כבש והיו מקדם תחת מלכות בבל המה קמו עליו והתעוררו לזה, ואמר שיהיה כל זה מסבת דמי אדם אשר שפך והחמס אשר עשה בארץ בבל קריה ובכל יושבי בה, ורש"י פירש מדמי אדם ישראל שנקראים אדם וחמס ארץ ישראל קריה ירושלם וכל יושבי בה בני יהודה ונכון הוא.

פסוק ט

וקנן עליו באומרו הוי בוצע בצע רע לביתו רוצה לומר הוי על הגוזל העמים למלאת את ביתו שהוא בצע רע וחמדה מגונה באמת וחשב להנצל לשום במרום קנו רוצה לומר בבנותו מגדל חזק וגבוה, או שאמרו על בבל כמ"ש בספר דניאל (דניאל ד, כז) הלא דא היא בבל רבתא די אנא בנייתא לבית מלכות בתקוף חסני, ועשית זה להנצל מכף רעה כלומר מהאויב המבקש רעתך (י) תדע לך שיעצת בשת לביתך כלומר אע"פ שלעצתך לא היתה בושת מפלת המלכות בימיך הנה לביתך יעצת בושה רבה במה שקצות שהכרת והרגת עמים רבים כי קצות הוא מלשון וקצות את כפה (דברים כה, יב) רק הוא מפעל הקל מבעלי הה"א כמו מקצה רגלים. והראב"ע פי' שקצות דבק אל בושת כאלו אמר יעצת בושת לביתך מכל קצות עמים רבים ויהיה לפי זה קצות מלשון קץ וקצה, ומלבד

הפסד מלכותך הנה הפסדת נפשך וחייבת אותה לעונש גדול ומופלג בעולם הנשמות והוא אומרו וחוטא נפשך, (יא) וכ"ז מפני החמס והגזל אשר עשית לפי שכל אשר לך היה בגזל וחמס עד שהאבן מקיר תצעק מהכותל אשר היא בנויה שם ואומרת גזולה וכפיס מעץ יעננה את האבן שג"כ היא גזולה וכל זה הפלגת המליצה שאפי' האבנים והעצים שעשה מהם ביתו היו מגזל וחמס, או שהרס מדינות וקריות ולקח האבנים היפות והעצים הנאים אשר בהם והביא לבנות בבל וליפותה ולכן אמר אחר זה הוי בונה עיר בדמים וכונן קריה בעולה ר"ל אוי לך נבוכדנצר שבנית עיר בבל בדמים וכוננת אותה קריה בעולה וגזל, כך פירשו המפרשים:

פסוק יב

הוי בונה עיר בדמים וכו' עד תפלה לחבקוק הנביא. כבר זכרתי שהמפרשים פירשו הפסוקים האלה כולם מפרשת הוי בונה עיר בדמים ופרשת הוי משקה רעהו ומה הועיל פסל והוי אומר לעץ על נבוכדנצר ועל מלכות בבל כדרך הפרשיות של מעלה, ולא נראה לי כן אלא שמפני שבתשובת השם לנביא זכר לו שני חזיונות אחד במפלת בבל ואחד לעתיד לבוא במפלת האומות שהצרו לישראל אשר מלכות אדום היא הראש שלהם והיה שכבר ביארו מפלת מלכות בבל, לכן הודיעו עתה הקדוש ברוך הוא ענין החזון השני מחרבן אדום אשר החריב גם כן את ירושלם והגלה את עמו בגלותינו זה ועליו אמר הוי בונה עיר בדמים וכונן קריה בעולה שהיא רומי ראש מלכות אדום.

פסוק יג

הלא הנה מאת ה' צבאות וייגעו עמים בדי אש רוצה לומר גזור הוא מלפניו יתברך שיגיעת העמים ההם תהיה סופה לאש ולכליון ומעשה אותם האומות ייעפו בדי ריק (יד) לפי שיבא זמן שתמלא הארץ לדעת את כבוד ה' כמים יכסו על ים, והכתובים האלה אין ראוי לפרשם על פקידת בית שני כי לא נתקיימו שמה אבל בהפך שאז פסקה הנבואה ונתחדשו כתות צדוקים וביתוסים המינים והאפיקורסים, אבל הייעוד הזה בא בדברי ישעיהו מיוחד לגאולה העתידה כמו שאמר (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ומסכים אליו אמר ירמיהו (ירמיה לא, לד) מיעד לעתיד לבוא כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדלם, וצפניה אמר (צפניה ג, ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה', ועליו אמר כאן באמת כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' לפי שאז יתגלה כבוד השם לעיני כל בשר והיה ה' למלך על כל הארץ וכאשר יתגלה כבוד ה' יהיה יגיעת האומות לריק ולבהלה.

פסוק טו

ובעבור שרומי היתה בנאמנות אהבה ואחוה ושלום עם ישראל כ"ז שנה כמו שזכרו חז"ל בפר"ק דע"ז (דף ח, ב) ואחר כך קמו עליהם לכבשם ולהחרימם לכן אמר הנביא נגדה הוי משקה רעהו שהוא אדום שהשקה את ישראל כוס התרעלה והחרבן והיית מספח ואוסף חמתך עליו ואף שכר ששתו וישכרו ממנו, וכל זה עשית למען הביט על מעוריהם ר"ל לגלות ערותם, ומספח הוא מגזרת ספחני נא, ועניני שאתה מאכילם חמתך ומשקה אותם אפך ומעוריהם הוא כמו ערותם חרפתם וקלונם.

פסוק טז

וכיון שאתה אדום שבעת קלון מכבוד ר"ל לעשות קלון לגוים יותר מלכבדם שתה גם אתה עתה מכוס התרעלה והחורבן והערל מהתרעלה, והראב"ע פירש והערל תראה ערלתך כמ"ש כמעשהו למען הביט אל מעוריהם, תסוב עליך כוס ימין ה' כלומר שתשקה גם אתה אותו וקיקלון על כבודך וקיקלון מלה אחת הוא ו"ק הפועל כפול כאלו אמר קלון או הם שתי מלות קיא וקלון, (יז) והנה יהיה זה לפי שחמס לבנון יכסך ר"ל החמס שעשית ללבנון שהוא ארץ ישראל כמ"ש (דברים ג, כה) ההר הטוב הזה והלבנון הוא יכסך, והוא ע"ד מ"ש עובדיה (עובדיה א, י) מחמס אחיך יעקב תכסך בושה. ומפני שהמשיל ארץ ישראל ללבנון המשיל יושביה לחיות שדרכן לשכון בלבנון ע"ד ולבנון אין די בער וחייתו אין די עולה (ישעיה מ, טז) ולכן אחרי שזכר חמס הארץ הקדושה שמשלו בה הרומיים זכר גם כן שוד הבהמות שהוא משל לשפיכות דם בני יהודה בגלותם באומרו ושוד בהמות יחיתן ר"ל וחמס לבנון שנפל חתיתך עליהם ויחיתן הוא מלשון מחיתה ר"ל שוד בני יהודה שנפל חיתת אדום עליהם, וכמו שנבוכדנצר כשזכר מפלתו אמר שהיה מדמי אדם וחמס ארץ קריה וכל יושבי בה כן אומר באדום שיהיה חרבנו מסבת דמי אדם וחמס ארץ קריה וכל יושבי בה והם בני יהודה אשר שפכו דמם כמים וחמס ארץ שהיא ארץ ישראל קריה וכל יושבי בה שהיא ירושלם, ומזה יראה הראות מבואר שניבא חבקוק על חרבן בית ראשון ע"י נבוכדנצר ועל חרבן בית שני על ידי אדום ולכן אמר הכתוב שני פעמים מדמי אדם וחמס ארץ כנגד אותם שתי חורבנות ואם לא נפרשהו כן יהיה אחד מהם מותר וכפל מבואר בהכרח.

פסוק יח

ולפי שמלכות רומי כשכבשה את ירושלם היתה עבודתה בפסילים ובצלמים וגם היום שהחזיקה בדת ישו"ע הנוצרי עושים להם פסילי אלהיהם וכל קדושיו עמו לכן אמר כנגדם מה הועיל פסל כי פסלו יוצרו כלומר מה הועילו לאדום פסיליהם שפסל אותם

יוצרם שהוא האומן שעשאם ומה הועיל להם המסכה שנסך בה הפסל שהוא מורה שקר לעובדיו, וה"ר אברהם אבן עזרא כתב שאמר מורה שקר על כהן הע"ז והענין לומר מה התועלת ליוצר ולעושה אותו כי בטח יצרו עליו לעשות אלילים אלמים שאין בהם כח ולא דבור, (יט) ואוי להם שמתפללים להם ואומרים לפסל העץ הקיצה ועורי לאבן דומם, ובדרך תימה אמר כנגדם הוא יורה רוצה לומר איך תחשבו שהוא יורה לכם את הדרך אשר תלכו בה והנה הוא תפוש זהב וכסף כלומר מצופה ממנו אבל כל רוח אין בקרבו ואיך א"כ יורה לכם את אשר תעשו.

פסוק כ

ולכן דע נא וראה כי לא עזב ה' את הארץ והוא רואה ומשגיח בכל זה וכי יקום לדין עמים כולם יראו מלפניו ולא יהיה פוצה פה ומצפצף כי ה' בהיכל קדשו שהוא השמים יתן קולו לפני עמו הס מפניו כל הארץ ומי יאמר לו מה תעשה, ואפשר שאמר וה' בהיכל קדשו על ב"ה העתיד להבנות שכאשר תשוב שכינתו בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ וכל האומות ישימו יד לפה:

פרק ג

פסוק א

תפלה לחבקוק הנביא וכו' עד סוף הספר. רש"י כתב שענין התפלה הזאת הוא שחבקוק בקש רחמים על עצמו לפי שהטיח דברים וקנטר אחר מדת הדין וכן דרשו חכמים ז"ל במדרש שוחר טוב (תהלים פ"ז).

פסוק ב

ופירש שמעתי שמעך, שמעולם נפרעת ממכעיסיך פעלך בקרב שנים פעלך הראשון שהיית נפרע ממכעיסיך אויבינו בקרב שני הצרה הזאת שאנו שרויין בה חייהו כלומר עוררהו והשיבהו ובקרב שנים הללו תודיעהו, וברוגז אשר תקצוף על הרשעים תזכור לרחם את ישראל. והראב"ע כתב שהראה הקב"ה לחבקוק רעב שעתיד להיות ועליו התפלל וראייתו על זה אומרו בקרב שנים חייהו רוצה לומר בקרב שני הרעב, וכן הבנהרים חרה ה' על עצירת המטר ותעור קשתך על הקשת הנראה ביום הקשת וכן כי תרכב על סוסיך ר"ל העננים וכן כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים וגומר. ודברי רש"י הם דרך דרש, ובדברי הראב"ע הם דרך חלום אולי שראה בחלומו זה כי ראיות שהביא אינם הכרחיות בפשט הכתובים. והטיב לראות הרד"ק שכתב שהתפלל על צרות גלותינו

זה אבל לדעתו שלא הודיעו הקב"ה דבר ממנו בנבואתו זאת לא יהיה ענין לתפלתו כי איך יתפלל על הגלות הזה אשר לא ידעו.
אבל אמתת הדבר הוא כמ"ש שהנביא בתחילת נבואתו התחיל להתלונן על חרבן בית ראשון והאל ית' הראהו שני חזיונות. א' מחרבן ראשון ומפלת נבוכדנצר שתהיה עליו והודיעו שיהיה זה מהרה, ובחזון השני הראהו חרבן שני והגלות הזה שהיה ארוך מאד, ולכן ראה הנביא להתפלל על הגלות הזה אשר הודיעו באחרונה, ומפני שעשה תפלתו בדרך שיר אמר בה על שגיונות מלשון שגיון לדוד (תהלים ז, א) שהוא כלי זמר ואמר ה' שמעתי שמעך יראתי כלומר שמעתי מה שאמרת לי מהגלות ואורכו ויראתי איך יעמדו ישראל כ"כ שנים בקרב אויביהם כי הנה על הגלות הראשון אשר בבבל אנו מצטערין והייתי אני מתרעם ואתה בא להוסיף עליו גלות אחר ארוך ונמשך מאד, ולכן אני מתפלל לפניך שפעלך שהוא ישראל פועל האל ומעשה ידיו כמ"ש (ישעיה מה, יא) על בני ועל פעל ידי תצוונני, בקרב שני הגלות ההוא הארוך אשר ישב בו כמת תחיה אותו כלומר תעמידהו שלא יבוא לידי כלייה ובקרב אותם שנות ראינו רעה תודיע שברוגז רחם תזכור ר"ל שאף בזמן הרוגש וחגלות והאף תזכור לרחם עליהם וכמ"ש בתורתך (ויקרא כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגומר וזכרתי להם ברית ראשונים, ובדרש (עיין מו"ק יז, א) אמרו רח"ם בגימטריא אברהם חשבון זה כחשבון זה כלומר זכור להם ברית אברהם וזכר על זה הנסים והגבורות שעשה הקב"ה עמהם כאשר גאלם ממצרים כדי להוציא מזה שכן יעשה עמהם בגלות הזה בצאתם ממנו.

פסוק ג

ועל זה אמר אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן סלה שהוא ספור מתן תורה על דרך מה שאמר משה אדוננו (דברים לג, ב) וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן כי תימן הוא שעיר, ואמר כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ להגיד שהיתה התורה שניתנה שמה אלהית ונתנה לישראל אשר בארץ, והראב"ע פירש כי כאשר עבר הכבוד על הר שעיר שהוא סמוך לפארן כמו שאמר (בראשית יד, ו) ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן אז זרח כבוד השם ונראתה גבורתו על ישראל במלחמת סיחון ועוג וכסה שמים הודו ששבחוהו הכל ופחדו ממנו אבל מדברי משה למדנו שזה באמת על מתן תורה נאמר.

פסוק ד

וכן אומרו ונוגה כאור תהיה הוא על מראה כבוד ה' שהיתה כאש אוכלת בראש ההר, ועל הדרך הזה אפשר לפרש קרנים מידו לו ששם במעמד הר סני זכה משה לקרון פנים

מידו של הקדוש ברוך הוא ושם היה חביון עוזו שעמד בהר נחבא ומסתתר בתוך הענן ארבעים יום ומ' לילה בלי מאכל ומשתה שזה היה עוזו באמת. והראב"ע פירש ונוגה כאור תהיה על עמוד האש ושם חביון עוזו על הארון כמו אתה וארון עוזך (תהלים קלב, ח).

ויותר נכון אצלי לפרש שמפני שדיבר על האור הנכרת שראו במעמד הר סיני באומרו ונוגה אמר כאור תהיה רוצה לומר שהדברים האלהיים זה דרכם שיקרה להם כמו שיקרה לשמש ולאור המופלג שלא יוכל האדם לראותו לרוב זוהרו ובהירותו, וכן ענין השגת כבוד השם יתברך שלרוב אורו וזוהרו אי אפשר שיושג בשכל האנושי והוא אומרו כאור תהיה רוצה לומר אותו נוגה וכבוד שראו בהר סיני בענין האור השמשי היה לפי שקרנים מידו לו ר"ל הקרון הזוהר והאור המופלג יתחבא עוזו ויעלם מבני אדם כי היה ענין הנוגה והכבוד הנגלה בהר סיני שהיה כאש אוכלת לא בעצמו כי אם לעיני בני ישראל כי לא היה אש ממש אבל לא היו משיגים אמתתו מפני זוהרו.

פסוק ה

אחר כך זכר מה שקרה להם באומרו לפניו ילך דבר כלומר כמו שעשה השם יתברך עם ישראל כל הטובה הזאת מהתורה ואור שזרח עליהם כן כשחטאו לפניו במדבר היה הורג לפניו בדבר ובשאר עונשים. והראב"ע פירשו על מלחמת הארץ שלפניו רוצה לומר לפני ארון הכבוד ילך דבר להרוג את העמים ויצא רשף שהוא כמו דבר מלשון ולחומי רשף (דברים לב, כד) והוא על דרך את אימתי אשלח לפניך והמותי כל העם.

פסוק ו

וזכר אחר זה כיבוש הארץ ויציאת כנענים ממנה ועל זה אמר עמד וימודד ארץ שכבשוה וחלקוה לשבטים במדה ובחבל ראה ויתר גוים שהתירם ושלחם מן הארץ ויתפוצצו הררי עד שהוא משל למלכי כנען, או שאמר על הארץ עצמה, והענין שכל מקום ששם עינו עליו מיד היה נמס וכל הר שהיה עובר בו הארון היה מתמוסס ואין מלך ואין שר שיעמוד לפניהם, וכן שחו גבעות עולם שהם הערים הבצורות שכבש יהושע וכל זה למה לפי שהליכות עולם לו רוצה לומר מהלכי העולם כולם הם לשם יתברך לעשות בהם כרצונו, ובתנחומא (שמיני ו) דרשו עמד וימודד ארץ כנגד דור המבול ודור הפלגה שמדד השם להם מדה כנגד מדה ודרשו ראה ויתר גוים התיר להם האיסורין שקצים ורמשים וכו'.

פסוק ז
ואמנם אמרו עוד תחת און ראיתי אהלי כושן הוא להגיד שהקדוש ברוך הוא תמיד היה חפץ להטיב לישראל ואם יום או יומיים ישפוך עליהם זעמו הנה הוא בעון ישראל כי הנה בזמן השופטים שבחטאת ישראל משלו בהם כושן רשעתיים לא היה כ"א תחת און של ישראל ובהפך בקראם אליו יענם כי הנה בימי גדעון ירגזון יריעות ארץ מדין.

פסוק ח
עוד זכר בקיעת הירדן וקריעת ים סוף באמרו הבנהרים חרה ה' אם בנהרים אפך אם בים עברתך שזכר הנהרות כנגד הנסים שנעשו בירדן, ואמר שתי פעמים הבנהרים לרמוז אל הנס שנעשה בו בהעברת ישראל ולנס שנעשה בו גם כן לאליהו ולאלישע, אבל בים לפי שלא נקרע כ"א פעם אחד בלבד אמר אם בים עברתך שהוא ים סוף, והענין האם כאשר נחרבו הים והנהרות ההם היה בחרון אפך בהם לא באמת אלא שהיתה הסיבה לפי שרכבת על סוסיך ומרכבותיך ישועה להושיע עמך.

פסוק ט
ועריה תעור קשתך כי כמו תשועתו לרוכב הסוס כן דמה אותו לתופס הקשת, ועריה ותעור הם מענין גלוי כלומר נגלה נגלתה קשתך והיה זה מפני שבועת האבות שקיימת לבניהם וזהו אומרו שבועות מטות אומר סלה כלומר השבועות שנשבעת לתת הארץ למטות ולשבטי ישראל אותו האומר והנדר עומד לנצח ולכן נהרות תבקע ארץ ר"ל בקעת להם הארץ להוציא להם נהרות לשתות מים במדבר וכמו שאמר (תהלים עח, טז) ויוציא נוזלים מסלע ויורד בנהרות מים ורש"י פירש נהרות תבקע ארץ על בקיעת הירדן.

פסוק י
וכנגד מלכי כנען שנמוגו וחלו מפני השם יתברך אמר ראוך יחילו הרים רוצה לומר שראו הנפלאות שעשית עם ישראל במדבר ועם מלכי האמורי וראו גם כן שזרם מים עבר ר"ל שעבר ישראל בזרם ים סוף ובירדן, כי הנה נתן תהום קולו ונשמעו אותם הניסים בכל ארץ כנען וכמו שאמרה רחב (יהושע ב, י) כי שמענו אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגומר, וזהו גם כן אמרו רום ידהו נשא שבים סוף ובירדן נצבו כמו נד מים נוזלים כאלו נשא התהום ידו לרום, ורש"י פירש רום ידהו נשא צבא השמים הודו לו.

פסוק יא
וזכר גם כן הנס שנעשה ליהושע בגבעון בהלחמו עם המלכים ועל זה אמר שמש ירח עמד זבולה ר"ל שעמד השמש בחצי השמים וירח עמד כדי שלאור חציך יהלכו רוצה לומר יהושע ועמו באותה מלחמה ולנוגה ברק חניתך שהוא רמז אל אבני הברד שהשליך

הקדוש ברוך הוא באותה מלחמה על האויבים, (יב) ובזה האופן בזעם תצעד ארץ כלומר בזעמך ובאפך כבשת ארץ העממים וירשת אותם. (יג-יד) ואומרו יצאת לישע עמך וגו' נקבת במטיו וגו' דרכת בים סוסיך וגו' פרש"י משיחך שאול ודוד ערות יסוד חומות אויביהם נקבת במטיו סנחריב וסיעתו שהם סוערים כרוח סערה להפיצני ואתה נקבת ראשי גייסותיו במטיו שהיה בא לרדות בהם. והרד"ק פירש כל זה עבר במקום עתיד: ונראה לי לפרשם כמשמעם והענין שהוציא הנביא כלל מכל תפלתו כאלו אמר כמו שיצאת ועשית תשועה ופורקן ביציאת מצרים כן תצא לעתיד לבא לישע עמך ולהחריב אויביך וזהו יצאת לישע עמך כלומר הנה התבאר מכל מה שאמרתי שיצאת לישע עמך שהוא ישראל ולישע את משיחך שהוא משה ובעבורם מחצת כל ראש מבית רשע שהוא פרעה ערות יסוד עד צואר סלה כלומר גלית יסודו מן הראש ועד הצואר שהוא יסוד הגוף, ונקבת במטיו ראש פרזיו רוצה לומר במטות פרעה שצוה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו באותה מדה נדון הוא וכל עמו בים, כי במטיו ר"ל באותו שבט הרשע אשר הכה בהם את ישראל נקבת את ראש פרזיו שהם ראשי עריו וטירותיו שהם רודפים אחריו ויסערו להפיצני באומרם ארדף אשיג אחלק שלל והיה בזה עליצותם כמו לאכול עני במסתר ר"ל כמו כשהיו אוכלים את ישראל העני בהיותו במצרים נסתר ביניהם.

פסוק טו

ולגודל גבורתו בים אמר עוד דרכת בים סוסיך חומר מים רבים שכל זה על קריעת ים סוף נאמר, ובמכילתא (בשלח פרשה ג') אמרו בזכות השבטים קרע הקדוש ברוך הוא את הים שנאמר נקבת במטיו ראש פרזיו וכן רמזו דרכת בים סוסיך על סוסי פרעה רוצה לומר שהקדוש ברוך הוא הביא את סוסי פרעה בים כדי להטביעם בחומר מים רבים, ואמר הנביא הנה כל התשועה והגאולה אשר עשית בימים ההם אתה בעצמך עשית אותם בפרעה ובכל עמו, (טז) אבל עתה בגאולה העתידה שמעתי ותרגז בטני לאותה השמועה ובטני שהוא רמז אל הלב כמו המו מעי לו (ירמיה לא, כ) ותורתך בתוך מעי (תהלים מ, ט) שהוא גם כן נאמר על הלב, ולקול אותה שמועה צללו שפתי שהוא הקשת השפתים זו בזו מרוב הפחד, ואפילו עצמי ששם האברים היותר קשים שבגוף ירקבו לזאת השמועה ותחתי ובמקומי שירגז הגוף כולו במקומו, והשמועה היא אשר אנוח ליום צרה לעלות לעם יגודנו רוצה לומר שבמקום שהייתי חושב שאנוח בארצי אחרי שובי מגלות בבל הנה כפי מה ששמעתי מהחזון השני נהפכה מנוחתי ליום צרה לפי שיעלה על ארץ יהודה וירושלם עם יגודנו והוא עם הרומיים מלכות אדום שהחריבה.

ונכון גם כן אצלי לפרש שמעתי ותרגז בטני שהיא השמועה ששמע חבקוק מנבואת שאר נביאים שיעדו מפי השם ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כה, יד) ועובדיה (עובדיה א, יח) אמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום, ומיכה (מיכה ד, יג) אמר קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסותיך אשים נחושה והדיקות עמים רבים, ולכן כנגד אותה שמועה ששמעו מאת השם אמר חבקוק שמעתי ותרגז בטני, ונתן הטעם למה רעדה אחזתהו באומרו אשר אנוח ליום צרה לעלות לעם יגודנו רוצה לומר איך אפשר שתהיה מנוחת ישראל מצרתם וגלותם נקנית מכח גבורתם כשיעלה הוא להלחם על עם יגודנו והם האומות שהחריבום ומשלו עליהם שנים רבות:

פסוק יז

ואמר זה לפי שראה כי אזלת יד של ישראל ואפס עצור ועזוב ונשארו מעט מהרבה ואיך יעלו על העם שיביא גדודיו עליהם ואיך יוכלו להלחם בם ולנוח מצרתם כי תאנה לא תפרח ואמר זה כנגד ישראל שנקרא בדברי הנביאים תאנה וגפן וזית וצאן ובקר כמו שהיתה בנבואות שהמשילו את ישראל לכל אחד מהעצים האלה ועליו אמר כי תאנה לא תפרח כלומר אין בה כבר כח להוציא פרח ואין יבול בגפנים וגומר שהכל משל על מיעוט ישראל וחולשתם, וכבר מצינו בדבריהם ז"ל בב"ר (נג, ג) שדרשו הכתוב קרוב לזה אמרו כי תאנה לא תפרח זה אברהם כד"א (הושע ט, י) כבכורה בתאנה בראשיתה, ואין יבול בגפנים זה שרה כד"א (תהלים קכח, ג) אשתך כגפן פוריה, כחש מעשה זית אותם מלאכים שבשרו את שרה האירו פניה כזית שכחשים היו, ושדמות לא עשה אוכל אותם השדים המתים לא עשו אוכל, גזר ממכלה צאן כד"א (יחזקאל לד, יז) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם, ואין בקר ברפתים כד"א (הושע י, יא) ואפרים עגלה מלומדה ע"כ. וכבר נוכל לפרש כי תאנה לא תפרח כפשוטו שהיו ישראל בדור ההוא עם עני ודל בחוסר כל לפי שהארץ תהיה בקללה כי תאנה לא תפרח וגו' שהוא על דרך אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה (ירמיה ח, יג) וגם צאן ובקר לא יהיה להם לאכול.

פסוק יח

ועכ"ז ימלטו בחמלת ה' והוא אומרו ואני בה' אעלוזה כלומר כל תקותי וכל נחמתי אינה כ"א באלקים כי בו אעלוזה שהוא ילחם לישראל ויגן באדם ובזרועו וכוחו, אגילה באלקי ישעי כי אף על פי שישראל היו מועטים ה' יהיה חילי שהוא חיל גדול מאד.

פסוק יט

ואף על פי שישראל חלשים ולא יוכלו להתנועע והם עם עיף ויגע הנה הוא יתברך ישים רגליהם כאילות, ואף על פי שיהיו עם מפוזר ומפורד בין העמים הנה הוא יתברך ברוב רחמיו וחסדיו על במותיהם של ישראל ידריכם באופן שכל נגינותי שירותי וזמירותי יהיו למנצח האמתי שהוא האל יתברך, או אמר למנצח בנגינותי שישוררו במקדש ה' ע"ז הנס הלוים המנצחים עוד כל ימי הארץ.

והרד"ק פירש ותרגז בטני וגומר אשר אנוח ליום צרה לעלות לעם יגודנו על מלחמת גוג ומגוג, ופירש כי תאנה לא תפרח דרך משל על העמים הנאספים על ירושלם והוא דרך יונתן שתרגם כי תאנה לא תפרח על מלכות בבל, ואין יבול בגפנים שלא תמשול עוד על ישראל שנקראו גפן, כחש מעשה זית על מלכות מדי ופרס ושדמות לא עשה אוכל על מלכות יון גזר ממכלה צאן על מלכות רומי ואין בקר ברפתים שלא תהיה עוד אחת מהאומות מושלת על ירושלם, ואלה הם דבריו ארי מלכות בבל לא תתקיים ולא תעביד שולטן על ישראל יתקטלון מלכי מדי ופרס וגברי יון לא יצלחון ישתצון רומאי ולא יגבון קיסומא בירושלם, ואני כבר הודעתיך במאמר מעיני הישועה ובמקומות אחרים שמלחמת גוג ומגוג לא תהיה על ישראל אבל שילכו בני אדום על ישראל לכובשה ויביאו מלכי המזרח והצפון מבני ערב עליהם ותהיה עת צרה גדולה ובה תהיה נקמת השם מאויביהם כי באותה מלחמה יאספו כל הד' מלכיות ותהיה בהם נקמת ה' כדברי המתרגם הזה. הנה אם כן בסוף הנבואה הזו נתן השם לנביא גזרה כוללת על שני חזיונות רוצה לומר שיכלו האומות כולם ובעת ההיא ימלט ישראל כי יעלוז בה' ובקדוש ישראל תתהלל:

תם ספר חבקוק תלי"ת: